

Magdalena KAPELA

O DYLEMATACH UNIwersYTETU

Konferencja „Cóż po uniwersytecie w czasach marnych?
Tożsamość uniwersytetu w sytuacji cywilizacyjnych przemian”
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej
Kraków, 23-24 II 2012

W dniach 23-24 lutego 2012 roku na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie odbyła się konferencja zatytułowana „Cóż po uniwersytecie w czasach marnych? Tożsamość uniwersytetu w sytuacji cywilizacyjnych przemian”. Została ona zorganizowana przez prof. Tadeusza Gadacza i prof. Pawła Kłoczowskiego reprezentujących Instytut Filozofii i Socjologii tej uczelni. Wśród uczestników znaleźli się nie tylko pracownicy akademicki, ale także studenci z wielu ośrodków naukowych naszego kraju.

Tematyka wystąpień była bardzo różnorodna, ale ich motyw przewodni stanowiła przemiana idei uniwersytetu we współczesnym świecie. Na tym tle poruszano zagadnienia o charakterze historycznym, jak idea uniwersytetu według Wilhelma von Humboldta, Johna Newmana, Kazimierza Twardowskiego, Karla Jaspersa czy Allana Blooma, a także kwestie odnoszące się do teraźniejszości i dotyczące obecnej reformy nauki i kształcenia. Celem konferencji, obok analizy historii i ewolucji idei uniwersytetu, była próba odpowiedzi na pytania: Czy jesteśmy świadkami śmierci klasycznego uniwersytetu Humboldtowskiego? Czy wolność badań, zaufanie i autorytet nadal stanowią

wyznaczniki uniwersytetu? Czy uniwersytety powinny służyć prawdzie, czy technologicznemu rozwojowi? Czy uniwersytety powinny dostarczać wykształcenia, czy pragmatycznie dostosowywać się do rynku pracy? Czy marginalizacja humanistyki w wykształceniu nie stanowi zagrożenia dla kultury i kondycji życia społecznego? Jaka będzie przyszłość uniwersytetu?

Przed rozpoczęciem obrad gości przywitał rektor Uniwersytetu Pedagogicznego prof. Michał Śliwa, który przedstawił także ramowy plan konferencji. Każdy dzień obrad rozpoczynały wykłady plenarne, a następnie toczyła się dyskusja panelowa – w jej ramach mogli zabierać głos również słuchacze. Późniejsze wystąpienia odbywały się w ramach obrad dwóch równoległych sekcji.

Konferencję otworzył wykładem wstępnym prof. Tadeusz Gadacz. Prelegent przywołał pogląd Wilhelma Diltheya, który podkreślał znaczenie nauk humanistycznych, pozostających jednak w kulturze europejskiej w cieniu nauk przyrodniczych i technicznych. W swym wystąpieniu profesor Gadacz poruszył kwestię kryzysu ducha, wypierania życia duchowego przez technikę. Zacytował w tym kontekście słowa Maxa Horkheimera, współtwórcy szkoły frankfur-

ckiej, który pisał „Technika bierze w posiadanie nie tylko ciało, ale i duszę. Jak w teorii ekonomicznej mówi się czasem o zasłonie pieniądza, tak można by dzisiaj mówić o zasłonie technicznej. Marzeniem cywilizowanych nie jest już zbawiony świat, nawet nie baśniowa kraina mlekiem i miodem płynąca [...] lecz kolejne auto lub telewizor”¹. Zdaniem prelegenta konieczny jest powrót do dawnej idei kształcenia. Wykształcenie nie może ograniczać się do umiejętności porozumiewania się w języku angielskim i obsługi urządzeń. Obok rozwoju wrodzonych zalet intelektualnych oraz rozwoju fizycznego edukacja powinna obejmować także kształtowanie moralne i nabywanie przez kształconych coraz większego poczucia odpowiedzialności. Powinno się to dokonywać przede wszystkim poprzez przekaz kulturowy, gdyż sens człowieczeństwa i sens życia odsłaniają wielkie dzieła kultury i wielkie wzorce moralne. Kończąc swoje wystąpienie, profesor Gadacz zaprosił zebranych do prowadzenia debaty również w kontekście nowych uregulowań ustawodawczych dotyczących szkolnictwa wyższego, w obliczu których rodzi się wiele pytań, w tym pytanie o wolność i autonomię uniwersytetu, o jego rolę w społeczeństwie, a także o to, czy uniwersytet nadal jeszcze można traktować jako świątynię wiedzy, czy już tylko jako sprawnie funkcjonujące przedsiębiorstwo?

Po wykładzie wstępnym głos zabrał prof. Bogusław Milerski z Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej. Jego wykład, zatytułowany „Uniwersytet Schleiermachera”, dotyczył tekstów Friedricha Schleiermachera poświęconych organizacji oświaty i standaryzacji kształcenia oraz nauki, a także późniejszym tekstom pedagogicznym i hermeneutycznym, które stały się

podstawą do tworzenia Uniwersytetu Wilhelma von Humboldta.

Ideę i okoliczności powołania Uniwersytetu Humboldta oraz jego dzisiejsze znaczenie przedstawił następnie prof. Piotr Dehnel z Dolnośląskiej Szkoły Wyższej. W swojej wypowiedzi, zatytułowanej „Wilhelma von Humboldta idea uniwersytetu i jej znaczenie dzisiaj”, prelegent podkreślił, że szczególne miejsce na tym uniwersytecie zajmuje filozofia jako nauka czysta i doskonaląca człowieka wewnątrz. Profesor Dehnel podkreślił też, że nauka jest procesem nieskończonym, a dostarczanie rozwiązań gotowych do zastosowania w praktyce nie jest właściwą rolą uniwersytetu. Wyraził przy tym pogląd, że państwo powinno zapewniać właściwe warunki kształcenia, nie zaś wprowadzać ciągle zmiany w jego trybie – o zmianach tego rodzaju powinny decydować same uniwersytety oraz ich kadra. W końcowej części swojego wystąpienia prelegent zastanawiał się, czy w czasach współczesnych, zdominowanych przez rynek, jest jeszcze miejsce na wewnętrzne kształcenie osobowości (niem. Bildung). Jego zdaniem możliwość taką ukazuje praca Marthy Nussbaum *W trosce o człowieczeństwo. Klasyczna obrona reformy kształcenia ogólnego*².

Drugi z organizatorów konferencji, prof. Paweł Kłoczowski, w swoim wystąpieniu, zatytułowanym „Pojęcie edukacji liberalnej i jej aktualność u J.H. Newmana”, uwypuklił z kolei ideę uniwersytetu według Johna Henry’ego Newmana oraz wizję edukacji liberalnej, którą nazwał „uprawą” intelektu, kształceniem w kulturze lub ku kulturze. Stwierdził, że edukacja liberalna polega na ciągłej rozmowie stu-

¹ M. Horkheimer, *Odpowiedzialność i studia*, przekład translatorski pod kierunkiem H. Walentynowicz, „Kronos” 2011, nr 2, s. 241.

² Zob. M. Nussbaum, *W trosce o człowieczeństwo. Klasyczna obrona reformy kształcenia ogólnego*, tłum. A. Mączkowska, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2008.

denta z największymi umysłami i kładzie nacisk na integrację miejsca nauczania i miejsca zamieszkania.

Prof. Jadwiga Mizińska z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie podjęła w swoim wystąpieniu „Zniewolony Uniwersytet, czyli nauka w służbie pieniądza” rozważania na temat dostojności uniwersyteckiej. Podkreślała, że im bardziej uniwersytet odstępuje od swojej dostojności, tym bardziej traci prawo do swojej nazwy, a przynajmniej do pisania jej wielką literą. Napiętnowała pokusy, przed jakimi staje współczesny uniwersytet, a także jego „grzechy”, między innymi nadmierny liberalizm oraz konsumeryzm. Zwróciła także uwagę na fakt, że głównym tematem pojawiającym się na radach wydziałów i w akademickich rozmowach są środki finansowe, a obok niego parametry, punkty, przepisy i paragrafy – dowodzi to postępującego procesu biurokratyzacji uczelni, wobec którego brak jest oporu, co jest równoważne ze zgodą na zniewolenie.

Jako ostatnia wśród panelistów głos zabrała prof. Katarzyna Gurczyńska-Sady z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. W pierwszej części swojej wypowiedzi, zatytułowanej „Atomizacja środowiska naukowego. Problem «nadmiaru we współczesnej humanistyce»”, prelegentka scharakteryzowała historyczno-filozoficzne tło odrzucenia prawdy obiektywnej, odwołując się do myśli Friedricha Nietschego, Martina Heideggera, Hansa Georga Gadamera i Gilles’a Deleuze’a. Następnie przedstawiła sytuację dzisiejszej humanistyki – zasadniczo sytuację braku słuchacza. W świadomości społecznej teksty publicystyczne mają tę samą wartość co wypowiedzi naukowe. Jest to skutkiem ogólnego „rozluźnienia” konwencji metodologicznych i metodologicznego liberalizmu.

Wykłady plenarne zakończyła dyskusja moderowana przez prof. Tadeusza Gadacza. Jej uczestnikami byli: prof. Bogusław

Milerski, prof. Piotr Dehnel, prof. Paweł Kłoczowski, prof. Jadwiga Mizińska i prof. Katarzyna Gurczyńska-Sady. W debacie dominował wątek wolności i autonomii uniwersytetu, jego godności i dostojności. Stawiano pytanie o ich perspektywę oraz o wpływ powszechnej informatyzacji, biurokratyzacji i parametryzacji na ich zanik.

Następnie obrady toczyły się w dwóch równoległe pracujących sekcjach. W ramach sekcji pierwszej ogłoszono cztery referaty. Mgr Dawid Nowakowski z Uniwersytetu Łódzkiego mówił na temat „«Respublica litteraria» i kryzys uniwersytetu. Aktualność erasmiańskiej idei dzisiaj”, mgr Wojciech Włoch z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu podjął zagadnienie „Moralno-polityczna funkcja uniwersytetu w filozofii Immanuela Kanta”, dr Paulina Sosnowska z Uniwersytetu Warszawskiego w swoim wystąpieniu, zatytułowanym „Idea niemieckiego uniwersytetu (Mit Humboldta?)”, powróciła do idei wypracowanych przez niemieckiego myśliciela na temat uniwersytetu, a dr Paweł Wójs z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie przedstawił referat zatytułowany „Jedność i autonomia jako niezbędne warunki istnienia uniwersytetu. O dwóch najistotniejszych zagadnieniach filozofii uniwersytetu Karla Jaspersa”.

W ramach obrad sekcji drugiej ogłoszono pięć referatów: mgr Anna Gołębowska z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II mówiła na temat „«Quo vadis academia»? Rzecz o społecznej misji mistrza-naukowca”, prof. Ewa Starzyńska-Kościusko z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie w wystąpieniu zatytułowanym „O statusie humanistyki na uniwersytecie” podjęła zagadnienie dyskryminacji humanistyki na uniwersytecie i związanych z tym niebezpieczeństw, które znalazło rozwinięcie w referacie dr Agnieszki Kluby z Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii

Nauk zatytułowanym „Kryzys humanistyki – kryzys Uniwersytetu”; dr Marcin Rebes z Uniwersytetu Jagiellońskiego w od-czycie „Uniwersytet a pragmatyzm. Kontrowersje wokół kryzysu w nauce i filozofii europejskiej” omówił problem napięcia między postawą pragmatyczną a celami uniwersytetu, dr Dorota Pauluk z Uniwersytetu Jagiellońskiego podjęła zaś temat „Uniwersytet współczesny, czyli zmierzch pewnej idei?”. Tematyka referatów skupiła się na problemach marginalizacji humanistyki, w szczególności filozofii, oraz rozdzielenia jedności nauki i kształcenia. Dyskutowano o przyczynach kryzysu uniwersytetu, zastanawiano się, czy uniwersytet współczesny może nadal być „świętynią wiedzy” i miejscem poszukiwania prawdy. Rozważano także, jak w czasach obecnych powinna wyglądać relacja mistrz–uczeń.

W drugim dniu konferencji obrady zdo-minowała kwestia narastającej liczby obowiązków administracyjnych spadających na pracowników naukowych, jak między innymi nieustanne przygotowywanie róż-norakich planów i sprawozdań czy realiza-cja wymogów związanych z parametryza-cją wyników badań i osiągnięć naukowych, przyjmującą niekiedy postać posuniętej do absurdu kontroli. W pierwszym wykładzie, zatytułowanym „Uniwersytet i podział władz”, dr Piotr Bartula z Uniwersytetu Ja-giellońskiego w dowcipny sposób przedsta-wił wymagania stawiane polskim naukow-com oraz ich zmagania z biurokracją, parametryzacją, brakami finansowymi oraz marginalizacją nauk humanistycznych.

Następnie dr Piotr Nowak z Uniwersytetu w Białymstoku w wystąpieniu zatytułowanym „Studenci i troglodyci. Glossa do publikacji Andrzeja Kraśniewskiego *Jak przygotować programy kształcenia zgodnie z wymaganiami wynikającymi z Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego*” skupił się na problemie radykalnego obniżenia się poziomu inte-

lektualnego studentów, którzy lekturę ksią-żek zastąpili pozyskiwaniem zdawkowych in-formacji ze stron internetowych. Wska-zał, że coraz częściej dostrzega się braki podstawowej wiedzy u studentów. Obecnie – podkreślał prelegent – uniwersytet przekształcił się w szkołę zawodową, do czego przyczyniły się również tak zwany Proces Boloński i reformy ministerialne. To, co robiliśmy w jego murach, musimy zacząć robić gdzieś indziej, bo uniwersytet przekształcił się w szkołę zawodową.

Po tych krytycznych wykładach roz-poczęła się dyskusja, do której zaproszono prof. Kazimierza Karolczaka i prof. Janusza Majchereka z Uniwersytetu Pedago-gicznego w Krakowie, a także prof. Pawła Kłoczowskiego i dr Piotra Nowaka. Dys-kusję poprowadził prof. Tadeusz Gadacz. Skupiono się w niej między innymi na kwestii, czy uniwersytet powinien słu-żyć prawdzie, czy społeczeństwu. Doktor Nowak twierdził, że wobec służebnej roli uniwersytetu wobec państwa, to właśnie do państwa należy obowiązek finansowa-nia nauki. Nie zgodził się z tą tezą profes-or Majcherek, który bronił prawa społeczeństwa do stawiania określonych zadań uniwersytetom i krytykował wygórowane oczekiwania finansowe pracowników nauki oraz ich niechęć do poddawania się kontroli ze strony państwa. Profesor Karolczak podkreślił natomiast, że uniwer-sytet powinien służyć i prawdzie, i społeczeństwu.

W dyskusji podjęto także próbę okreś-lenia stanu autonomii uniwersytetów i za-stanawiano się nad przyszłością naukow-ców: Czy powinniśmy się rozstać z etho-sem mistrza-uczonego na rzecz kodeksu zawodowego technokraty?

Druga część konferencji odbyła się w tym dniu również w postaci obrad to-czonych w dwóch równoległe pracujących sekcjach. W pierwszej z nich miało miejs-ce dziesięć wystąpień, a w drugiej – je-denaście.

W ramach obrad sekcji pierwszej prof. Tomasz Szemberg z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie wygłosił referat „Czy absolwent jest całą efektywą kształcenia, a kształt nauki podlega standaryzacji?”, podejmujący temat różnic między współczesnym uniwersytem polskim a niemieckim i omówił rozrost paradygmatu biurokratycznego, zakładającego przemożną wiarę, że słowo „zarządzone” ma niemal natychmiastowe przełożenie na rzeczywistość. Dr Mateusz Marciniak z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu zaprezentował referat „Co jeszcze można (s)konsumować? Jakie znaczenie dla orientacji konsumpcyjnej studentów ma/ może mieć Uniwersytet?”; dr Ewa Bochno z Uniwersytetu Zielonogórskiego mówiła na temat „Czy i jak jest możliwa wspólnota studentów w uniwersytecie jako pasażu?”; mgr Maciej Kostyra z Uniwersytetu Warszawskiego zatyłował swoje wystąpienie „Zanik integrującej mocy kształcenia w społeczeństwach ponowoczesnych”; mgr Roman Solecki podjął temat „Walka o ducha dziejów”. Kolejne referaty to: „Paideia na współczesnym uniwersytecie? Polskie kryzysy edukacji między wschodem i zachodem” mgr. Daniela Kontowskiego z Uniwersytetu Warszawskiego; „Uniwersytet – wolny z natury, zniewolony czy wyemancypowany? Kwestia wolności uniwersytetu w dobie przemian cywilizacji” mgr. Przemysława Chmieleckiego z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; „Post-Uniwersytet” mgr Katarzyny Dworakowskiej z Uniwersytetu Warszawskiego; „Czy uniwersytet w czasach marnych może pełnić rolę emancypującą?” mgr Moniki Popow z Uniwersytetu Gdańskiego; „Uniwersytet 2.0: Akademia otwarta na technologię – akademia otwarta na społeczeństwo” mgr. Łukasza Mirochy z Uniwersytetu Śląskiego oraz „O przyszłości polskich uniwersytetów (i Polski) wynikającej ze wzajemnych zobowiązań państwa i uczelni w dobie modernizacji”

dr Agnieszki Dziedziczak-Foltyn z Uniwersytetu Łódzkiego.

W ramach obrad sekcji drugiej pierwszej referat wygłosiła dr Maria Bal-Nowak z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, która podjęła temat: „Kondycja «czasu marnego» według Friedricha Hölderlina i jej możliwe transformacje”. Dr Antonina Sebesta z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie zaprezentowała wystąpienie zatytułowane „Wizja uniwersytetu u wybranych przedstawicieli szkoły lwowsko-warszawskiej”. Swoje obserwacje dotyczące realizacji idei uniwersytetu w Kanadzie przedstawił w referacie „O idei Uniwersytetu w świecie ogólnej pewności” dr Łukasz Albański z Uniwersytetu Jagiellońskiego, a mgr Magdalena Lipnicka z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w wystąpieniu zatytułowanym „Uniwersytet w Holandii – kiedyś a dziś?” przeprowadziła analizę porównawczą funkcjonowania uniwersytetów holenderskich w ciągu lat. Dr Monika Murawska z Wydziału Sztuki Mediów i Scenografii Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie podjęła temat „«Kondycja ponowoczesna» uniwersytetu. Jean Francis Lyotard i Michel Henry wobec tradycji”. Dr Imelda Chłodna z KUL w referacie „Rola uniwersytetu w kulturze na kanwie rozwiązań Allana Blooma” przedstawiła rolę uniwersytetu w kulturze tak, jak przestrzegali Allan Bloom, który uważał, że najistotniejszym elementem kształcenia jest edukacja w duchu klasycznym, a tym, co zagraża uniwersytetowi, jest deprecjonizowanie wiedzy humanistycznej i odchodzenie od kształcenia ogólnego. Student KUL Marcin Budzyński zatyłował swoje wystąpienie „Między pseudoaktywnością a autentyzmem, czyli o kulturowym wymiarze Alma Mater zaangażowanej: w świetle teorii krytycznej”. Dr Grzegorz Trela z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w wystąpieniu „Magiczna vs realna koncepcja uniwersytetu” odniósł się

krytycznie do współczesnej koncepcji uniwersytetu i wskazywał możliwości walki z rozprzestrzeniającą się w nim biurokracją. Mgr Magdalena Kapela z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy w referacie „Schyłek uniwersytetu zaściankowego” podkreśliła konieczność podniesienia jakości kształcenia uniwersyteckiego oraz powiązania profilu naukowego z profilem dydaktycznym uniwersytetu. Dr Anna Kola z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zaprezentowała referat „Funkcja i zadania studiów doktoranckich w oczach ich uczestników (raport z badań)”. Grupą objętą jej badaniem byli studenci studiów trzeciego stopnia, a dotyczyło ono funkcji i zadań studiów doktoranckich. Mgr Marcin Grodek z Uniwersytetu Gdańskiego przedstawił referat zatytułowany „Kapitalizm akademicki i społeczne praktyki wytwarzania wiedzy jako antagonistyczne uniwersal-

ności określające ponowoczesny Uniwersytet”. Na zakończenie referat „Przyszłość polskiego uniwersytetu w dobie wyzwań nowoczesności” przedstawił student KUL Adam Trawiński, który zawarł w swoim wystąpieniu konkretne wskazania mogące pomóc w reanimacji współczesnego uniwersytetu.

Podczas prowadzonych w trakcie całej konferencji dyskusji rodziły się istotne dla uniwersytetu pytania, przywoływano idee wielkich myślicieli, przytaczano dane statystyczne i dzielono się refleksjami oraz doświadczeniem. Na wiele postawionych w ten sposób pytań nie ma dziś jednoznacznych odpowiedzi. Wyrażono ubolewanie, że w trakcie konferencji zabrakło „głosu” reprezentanta Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, nikt z tej instytucji nie zdecydował się bowiem na udział w konferencji.